
❖

تاریخ ایران

دوره تیموریان

❖

از مجموعه تاریخ کمبریج

ترجمه دکتر یعقوب آژند

فهرست مطالب

۸	پیش‌گفتار	۲۱۲
۱۱	فصل اول: آل جلاير، آل مظفر و سرداران (ه.ر.رويمر)	۲۸۱
۱۱	۱- آخرين حكام چنگيزي	۷۱۲
۱۵	۲- آل جلاير	۱۲۲
۲۱	۳- آل اينجو و آل مظفر	۵۲۲
۲۶	۴- سرداران و رقبای آنها	۱۵
۱۵	فصل دوم: تيمور در ايران (ه.ر.رويمر)	۲۸۲
۵۲	۱- تيمور در عنفوان زندگي	۲۸۲
۵۶	۲- تصرف شرق ايران	۷۸۲
۶۱	۳- انگيزش و شيوة عمليات	۶۸۲
۶۷	۴- آلتين اردو (اردوی زرین)	۶۷۲
۶۹	۵- افول آل مظفر	۶۸۲
۷۳	۶- استيلا بر قلمرو آل جلاير	۶۲۲
۷۹	۷- لشکرکشی به هند	۷۲۲
۸۰	کشمکش نهایی با توقمیش	۷۷۲
۸۳	۹- يورش به سوريه و آناتولي	۷۲
۸۹	۱۰- نقشه هجوم به چین و مرگ تيمور	۶۲
۹۲	۱۱- تيمور در بوته نقد و سنجش	۱۰۷
۱۰۷	فصل سوم: جانشینان تيمور (ه.ر.رويمر)	۱۰۸
۱۰۸	۱- کشمکش‌های اولیه بر سر جانشینی	۱۱۰
۱۱۰	۲- سلطنت شاهرخ	۱۱۴
۱۱۴	۳- الغ بیگ و رقبای او	۱۲۰
۱۲۰	۴- ابوسعید و از دست رفتن غرب ایران	۱۲۶
۱۲۶	۵- بازماندگان ابوسعید در ماوراءالنهر	۱۲۹
۱۲۹	۶- حسین بایقرا	۱۳۳
۱۳۳	۷- اوایل زندگی بابر	۱۳۵
۱۳۵	۸- سنن سیاسی امپراتوری تیموری	۱۴۰
۱۴۰	۹- حیات اقتصادی و بازرگانی	۱۴۳
۱۴۳	۱۰- فعالیت مذهبی و فرهنگی	۱۵۴
۱۵۴	فصل چهارم: سلسله‌های ترکمانان (ه.ر.رويمر)	۱۵۷
۱۵۷	۱- خاستگاهها و تاریخ اولیه ترکمانان قراقویونلو و آق‌قویونلو	۱۶۹
۱۶۹	۲- جهان‌شاه قراقویونلو	

۱۷۴	۳- ظهور اوزون حسن آق قویونلو	
۱۸۰	۴- دوران شکوفایی آق قویونلوها	
۱۸۹	۵- زوال و افول آق قویونلوها	
۱۹۴	فصل پنجم: تجارت در دوره تیموریان (رونالد فریر)	
۱۹۵	۲- تیموریان و ترکمانان	
۱۹۶	الف: ناحیه شمالی	
۲۰۲	ب: ناحیه جنوبی	
۲۰۹	فصل ششم: اوضاع اجتماعی و اقتصادی داخلی (برت فراگتر)	
۲۰۹	۱- اقتصاد روستایی	
۲۱۷	۲- نهادها و اشکال گوناگون زمینداری	
۲۴۰	۳- حیات اقتصادی شهرها: بازرگانی و تجارت	
۲۴۸	۴- نظام مالیاتی دوران مابعد مغولان	
۲۷۰	۵- نکاتی درباره نظام پولی	
۲۸۲	فصل هفتم: علوم دقیقه در دوره تیموری (ای. س. کندی)	
۲۸۳	کسر اعشاری	
۲۸۵	محاسبه عدد پی (π)	
۲۸۷	جدولهای مثلثات	
۲۸۹	ابزار محاسبه - دایره نصف النهار	
۲۹۳	نجوم رصدی	
۲۹۷	فصل هشتم: مذهب در دوره تیموریان (ب. س. امورتی)	
۲۹۷	۱- ویژگیهای عمومی دوره تیموری	
۳۰۱	۲- جای شناسی مذهبی ایران در دوره ماقبل صفویان	
۳۰۹	۳- حروفیان	
۳۱۱	۴- مششعیان	
۳۱۶	فصل نهم: معماری دوره تیموری (پیندر-ویلسن)	
۳۱۸	۱- سبک آل مظفر	
۳۲۳	۲- قوالب معماری زمان تیمور	
۳۶۴	۳- دوره شاهرخ	
۳۷۴	۴- فعالیت معماری در قلمرو سلسله‌های ترکمان	
۳۸۰	فصل دهم: هنرهای تصویری در دوره تیموری (بازیل گری)	
۴۱۰	فلزکاری و سفالگری دوره تیموری	
۴۱۵	فصل یازدهم: ادبیات فارسی در قلمرو تیموریان و ترکمانان (ذبیح‌الله صفا)	
۴۱۷	۱- نظم	
۴۲۲	۲- نثر	
۴۳۰	فصل دوازدهم: حافظ و معاصرانش (آنه‌ماری شیمل)	
۴۴۹	فهرست اعلام	

به نام یگانه عالم

حرف اول

پس از آنکه مخافت استیلای مغولان فرونشست و در پی آن دولت ایلخانی فروپاشید، عرصه‌ای از خانخانی و تزلزل در تاریخ ایران سربرآورد و مدت نیم‌سده ساکنان ایران را زیر پوشش خود گرفت. گرچه این صحنه پرزردو خورد و دشت مشوش، در بعضی نقاط - فارس و آذربایجان و بغداد - محیط فرهنگ پروری پدید آورد که مشوق دانشها و حامی هنرها بود، ولی صوابت بنیادین دین و دولت از هم گسست و سازمان دیوانی مملکت یکپارچگی خود را از دست داد. پیکارهای پیاپی، صلح و سامان را از عرصه روزگار محو کرد و در آداب و سلوک زندگی مردم تحولی برانگیخت که جملگی در هنر و ادبیات این دوره منعکس شد. منازعه و سلطه‌طلبی در میان امیران، تا گذر نیم‌سده‌ای، برقرار بود. در بعضی نقاط، بخصوص در خراسان و مازندران، مردمان از ظلم زمامداران نالایق و دشمن‌کام، به جان آمده و سر به طغیان برداشتند و قیامهایی چون سربداران و مرعشیان را برانگیختند و نامهای خود را ضبط تاریخ کردند. نیم‌قرنی برنیامده بود که بلیه یورش تیمور بر سرتاسر ایران نازل شد و نجد ایران جولانگاه جنگاوری دیگر از تبار چنگیزیان گردید و آخرین توشه زندگی رعیت ایرانی را به توبره کشید. شوق برتری‌طلبی و نبوغ نظامی تیمور باعث آمد تا لشکر او فلات ایران را تا کرانه مدیترانه درو کند و شبه‌قاره هند را نیز درنوردد و تمامی میراث این اقالیم بارآور را به تاراج ببرد و تختگاه خود را در ماوراءالنهر رونق و غنا بخشد و فرمانروای مطلق‌العنان و بی‌مدعی زمانه گردد. تیمور گستره امپراتوری خود را به دورترین مرزهایش رساند و در پی رساندن و رسیدن این مرزها به سرزمین چین بود که از تخت به تابوت افتاد و رؤیای تکرار یک چنگیز دیگر را در دل تاریخ به خاک برد. میراثی که تیمور به بازماندگانش بجا گذاشت شوکت و حشمت تیموریان را بخصوص در شرق ایران در پی داشت. دین و دانش و عرفان حیاتی دگرباره یافت. خمیرمایه هنروری و دانش‌ورزی قوام و دوام گرفت و

تجدید قوایی در مردمان زمانه پدید آمد تا به فراخور حال در عرصه‌های علم و ادب و هنر بکوشند. آرامش و آبادانی و ثروت و سیادت که محصول چپاولهای پیشین تیمور بود، با گشاده‌دستی و خوشدلی و دانش‌دوستی و هنرپروری سلاطینی چون شاه‌رخ، آغ‌بیک و حسین بایقرا ترکیب شد و دوره‌ای از تعالی دانش و هنر فراز آورد و سنجیه نامردمی تیمور را بهبود بخشید؛ طوری که دوران فرمانروایی آنها بار آور انواع کوشندگیهای دانشوری و ادب و هنر شد و سنت فرهنگی ویژه خود را پرورش داد.

تاریخ تیموریان و برآمدن و برافتادن آنها تا کنون قلم پژوهنده‌ای را بر نیانگیخته تا مصدر طرح و تحقیقی نو در این قلمرو باشد. از اینرو این بخش از مطالعات تاریخی ما، با بسی تأسف، خالی از تحقیقات جدید است و آنچه هم که هست طرّفه کاری و بدایع‌نگاری مبتنی بر اسالیب و روشهای نو نقادی و نظر‌آوری نیست. این کاستی و کمبود به تحقیقاتی از نوع جلد ششم تاریخ کبریج ایران که بخشی از آن درباره تیموریان و بخشی دیگر در باب صفویان است، ارجی درخور می‌دهد و از جهاتی چند، آن را در مکانتی والا می‌نشانند.

در ترجمه این مجلد، اصل کتاب را به دو بخش کردیم: تاریخ تیموریان و تاریخ صفویان. این بخش‌بندی به جهاتی منطقی است: اول اینکه در صورت چاپ یکپارچه آن - مثل اصل کتاب - حجم و حد آن بیش از اندازه می‌شد و لاجرم می‌باید در دو جلد انتشار می‌یافت؛ دوم اینکه بهره‌گیری خوانندگان از هر دو کتاب با دو عنوان و دوره تاریخی راحت و آسان‌یاب است؛ و سوم اینکه در این بخش‌بندی هیچ‌گونه مشکلی پدید نیامد، چون قالب و اسلوب اصل کتاب طوری بود که این بخش‌بندی را میسر می‌کرد؛ مگر یک مبحث که مسایل اجتماعی - اقتصادی دو دوره تیموریان و صفویان را توأمان و به گونه درهم تنیده به بحث گرفته بود و آن را در بخش تیموریان گنجاندیم تا تنظیم فصول هم یکسان و برابر باشد، یعنی هر کدام از بخش‌ها - تاریخ تیموریان و تاریخ صفویان - در بردارنده دوازده فصل است.

فصول مختلف این دو مجلد از قلم اهل تخصص تراوش کرده و هر متخصصی، مقوله‌ای از مقولات تاریخی این دوره‌ها را به بحث گرفته، طوری که به کامل‌ترین وجه، تصویری جامع و جاندار از دوره تیموریان، ترکمانان و صفویان پدید آورده است. هانس رویمر، راجر سیوری، آنماری شیمیل، بازیل گری، سیدحسین نصر، لارنس لکه‌هارت و سایر پژوهندگان این دو مجلد، جملگی از صاحب‌نظرانی هستند که عمرشان را در خدمت به تاریخ و فرهنگ ایران به سر کرده‌اند و هویت و فرهنگ ایران را به اروپائیان شناسانده‌اند. آنها چه در جلد مربوط به تاریخ تیموریان و ترکمانان و چه در جلد مربوط به صفویان نهایت اهتمام و تلاش خود را در بازآفرینی جهات و

جنبه‌ها و مراحل گوناگون تاریخ این ادوار به کار بسته‌اند.

گفتنی است که کل کتابشناسی را در آخر تاریخ صفویان گنجاندیم. ترجمه این کتاب که مدت یک سال و اندی از وقتم را به خود واداشت، همواره با تحقیق نیز همراه بود. برای جلوگیری از هر نوع لغزش در انتقال وقایع و اعلام تاریخی به منابع اصلی این دوره‌ها رجوع گردید. افزون بر این، بعضی از فصول کتاب بخصوص فصول مربوط به علوم خالص را پس از ترجمه به اهل فن دادم تا در صورت نقصان و کژی، معایب را برطرف سازند. در اینجا نهایت سپاسم را به این دوستان تقدیم می‌کنم؛ بخصوص از دوست و همکار گرامی جناب آقای دکتر محسن حبیبی - استاد دانشمند دانشکده هنرهای زیبا - که در ترجمه ارجاعات فرانسوی کتاب یاری‌ام کردند، سپاس دارم. در این مقام بایسته است از ویراستاران و حروفچین‌ها و نیز از آقای حسین دهقان منشادی مدیر انتشارات جامی که نهایت شکیبایی و دقت خود را در چاپ و پالایش کتاب به کار بستند، تشکر بکنم.

تابستان ۱۳۷۸

ی - آژند